

KRZYSZTOF R. PROKOP – GLIWICE

[Recenzja]: *Leksykon duchowości franciszkańskiej. Wydanie polskie (przekłady i opracowania zbiorowe)*, red. Wacław Marian Michalczyk OFM, Wydawnictwo M & Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej, Kraków – Warszawa 2006, ss. XXXII + kol. 2054

W ostatnich latach ukazało się drukiem na polskim rynku wydawniczym co najmniej kilka dzieł fundamentalnych z punktu widzenia badacza franciszkanizmu, których nie powinno też zabraknąć w księgozbiorach podręcznych zarówno teologa duchowości, jak i historyka Kościoła, nie wspominając o specjalistycznych księżnicach, ukierunkowanych na problematykę humanistyczną, a zwłaszcza teologiczną. Wskazując na konkretne tytuły, mamy na myśli takie pozycje, jak *Święci Franciszek i Klara z Asyżu. Pisma. Wydanie łacińsko-polskie* (Wydawnictwo M, Kraków–Warszawa 2002), nowa edycja *Źródeł franciszkańskich* (Wydawnictwo «Bratni Zew», Kraków 2005) oraz świeżej daty *Leksykon duchowości franciszkańskiej* (Wydawnictwo M & Franciszkańskie Centrum dla Europy Wschodniej i Azji Północnej, Kraków – Warszawa 2006). Owej ostatniej edycji zamierzamy też poświęcić nieco uwagi w ramach obecnej recenzji, przy czym konieczne wydaje się zastrzeżenie, iż na tę publikację spoglądamy – zgodnie z własnymi zainteresowaniami badawczymi – z perspektywy historyka, innego natomiast rodzaju uwagi wypowie zapewne teolog duchowości, którego głos będzie w tej materii nie mniej, a może nawet bardziej jeszcze istotny.

Imponujące już samymi rozmiarami dzieło (1060 stron druku w formacie B5), którego tytuł widnieje w nagłówku niniejszego tekstu recenzyjnego, jest – jak czytamy w *Słowie wstępnym* – „zasadniczo polską wersją włoskojęzycznej pracy zbiorowej, opublikowanej pod tytułem *Dizionario francescano. Spiritualità* (II wyd., Padova 1995)” (s. V). Dalej stwierdzone zostało, że w owej „polskiej wersji opuszczono indeks analityczny, a do przetłumaczonych 119 haseł dodano 24 nowe hasła polskich autorów [...]. W celu większej przejrzystości i łatwiejszego korzystania z publikacji zrezygnowano także z przypisów, przenosząc cytowane odniesienia źródłowe do tekstu hasła, a ważniejsze opracowania – do bibliografii” (j.w.). Mamy tu zatem do czynienia z dziełem w swym zasadniczym trzonie funkcjonującym w obiegu naukowym już wcześniej – tyle, że w obcym języku. Jako że w przypadku badaczy problematyki franciszkańskiej przynaj-

mniej bierna znajomość języka włoskiego wydaje się czymś oczywistym, owo polskojęzyczne wydanie przygotowane zostało zatem z myślą nie tylko o nich, ale również – a może nawet w szczególności – o jak najszerszych kręgach osób, którym dawne i współczesne dziedzictwo św. Franciszka z Asyżu jest z jakichś względów bliskie. Tak też z cytowanego już wyżej *Słowa wstępnego* dowiadujemy się, że „*Leksykon duchowości franciszkańskiej*, zawierający 143 hasła, adresowany jest przede wszystkim do Sióstr i Braci Rodziny Franciszkańskiej, a więc do członków trzech zakonów św. Franciszka, oraz do Sióstr i Braci ze świeckich instytutów życia konsekrowanego. Nie możemy nie wspomnieć także tych adresatów, którzy formalnie nie przynależą do wspomnianych wspólnot życia konsekrowanego, ale korzystają z dorobku naukowego franciszkanizmu, a nade wszystko żyją duchem Świętych z Asyżu. Należą do nich mediewiści, badacze myśli filozoficznej i teologicznej szkoły franciszkańskiej, pisarze, reżyserzy, ekolodzy, sympatycy oraz wszyscy, którzy w duchu Biedaczyny wielbią Stwórcę, przeżywając piękno wszechświata”. A zatem w zamyśle samych wydawców grono odbiorców rzeczonoego kompendium nie ogranicza się li tylko do fachowo przygotowanych w swej dziedzinie specjalistów, dla takich lub innych racji wkraczających w podejmowanych badaniach na pole franciszkanizmu (w najszerszym tego terminu rozumieniu), ale również wszystkich tych, dla których ów zrodzony przed ośmioma wiekami i po dziś dzień niezmiennie żywotny nurt w Kościele jawi się czymś inspirującym.

Jak z przytoczonego tu cytatu wynika, polska edycja *Leksykonu duchowości franciszkańskiej* zawiera łącznie 143 hasła, z czego 118 to oryginalne teksty z włoskojęzycznej podstawy. Zostały one spolszczone przez grono łącznie 48 tłumaczy, których imienną listę zamieszono na s. XIII-XIV (ze wskazaniem, jakie konkretnie hasła tłumaczyła dana osoba). Na dwóch poprzednich stronach (tj. XI-XII) zestawiono z kolei listę autorów, których jest 76, tak samo odnotowując przy poszczególnych nazwiskach tytuły haseł, jakie wyszły spod danego pióra. Zresztą niezależnie od zamieszczenia obu tychże list, również na końcu każdego z tekstów uwidoczniiono zarówno autorstwo, jak też imię i nazwisko tłumacza (skądinąd niekiedy pojedyncze hasło tłumaczone było przez więcej aniżeli jedną osobę). Warto także w omawianym kontekście zwrócić uwagę, jakie konkretnie nowe tematy (problemy) zostały dodane w polskiej wersji *Leksykonu*, czyniąc ją dzięki temu bogatszą w stosunku do włoskiego pierwowzoru, co też samo w sobie stanowi twórczy wkład do badań z zakresu duchowości franciszkańskiej. Wyliczając w kolejności alfabetycznej, są to mianowicie następujące hasła (przy czym w rzeczywistości jest ich 25, a nie 24): *apostolat*, *eschatologia*, *Ewangelia (sposób życia)*, *Franciszkański Zakon Świeckich*, *gnuśność*, *gościnność*, *harmonia*, *herezja*, *herold Wielkiego Króla*, *hipokryzja*, *Król (królestwo)*, *mieszkanie (miejsce pobytu)*, *mistrz*, *ofiara*, *piękno*, *przebaczenie i pojednanie*, *roztropność*, *sakramenty (ogólnie)*, *sakramenty (szczegółowo)*, *smutek*, *społeczeństwo*, *środo-wisko (ekologia)*, *władza*, *zbawienie*, *życzliwość*.

Patrząc na *Leksykon duchowości franciszkańskiej* w perspektywie warsztatowej pomocy pod kątem prowadzenia badań naukowych, po edycję tą będą sięgać z zainteresowaniem i pożytkiem nie tylko teolodzy różnych specjalności, ale

również np. kanoniści czy – o czym już zresztą wcześniej wspomniano – historycy Kościoła. Tych ostatnich zainteresują w szczególności takie hasła, jak m.in. *Alwernia, Carceri (sanktuarium), eremityzm, Fontecolombo, grób św. Franciszka, herezja, kapituły, klasztor, pielgrzym, pieniądz (kontekst historyczno-ekonomiczny), pokutnicy, Porcjunkula, Reguła Braci Mniejszych, Rivortorto, San Damiano (sanktuarium), Saraceni, stygmaty św. Franciszka, tau, testament św. Franciszka, testament św. Klary, Ubogie Panie* i in. Co więcej, każde z zamieszczonych w owym kompendium haseł opatrzone jest na końcu bardziej lub mniej obszernym zestawieniem bibliograficznym, które pozwala osobie niemającej z daną tematyką dotychczas do czynienia zyskać przynajmniej wstępną orientację co do istniejącej literatury przedmiotu. W stosunku do częściej cytowanych pozycji (w szczególności zaś przywoływanych w tekście zasadniczym źródeł) zastosowano też system skrótów bibliograficznych, których obszerny wykaz mieści się na s. XV-XXIII (z podziałem wewnętrznym na: *Pisma św. Franciszka z Asyżu, Pisma św. Klary, Źródła franciszkańskie, Źródła klariańskie, Kroniki i inne źródła oraz Inne skróty bibliograficzne*). Nie zabrakło wśród nich także tytułów w języku polskim, to zaś pozostaje w ścisłym związku z faktem, że w stosunku do bibliografii zamieszczonej we włoskim pierwowzorze ta z omawianej obecnie edycji została powiększona i wzbogacona także o polskojęzyczne pozycje, co z punktu widzenia adresata owego kompendium jest nie tylko uprawnione, ale wręcz jak najbardziej pożądane.

Jak na wstępie obecnego, skądinąd bardzo pobieżnego omówienia zaznaczono, *Leksykon duchowości franciszkańskiej* jest jednym z co najmniej kilku tego rodzaju wartościowych i zarazem fundamentalnych dzieł z zakresu szeroko pojętego franciszkanizmu, jakie ostatnimi czasy pojawiły się na rodzimym rynku księgarskim. W przypadku jednych mamy do czynienia z tłumaczeniami z języków obcych, co się znów dotyczy innych – z oryginalnymi opracowaniami, a są też i takie (jak do pewnego stopnia ów właśnie *Leksykon...*), które łączą w sobie oba te „nurty” edytorskie. Owo wyraźne zintensyfikowanie inicjatyw wydawniczych na tym kierunku nie jest bynajmniej przypadkowe, oto bowiem po niedawno obchodzonych rocznicach 750-lecia śmierci św. Klary z Asyżu i w dwa lata później jej kanonizacji, stoimy obecnie w obliczu osiemsetnej rocznicy zatwierdzenia przez papieża Innocentego III ułożonych przez św. Franciszka z Asyżu zasad wspólnego życia (*formula vitae*), który to fakt uważany jest za formalny moment zaistnienia w życiu Kościoła i zarazem na widowni dziejowej Braci Mniejszych. Tak też w końcowym passusie *Słowa wstępnego* członkowie Zespołu Redakcyjnego *Leksykonu...*, nie omieszkawszy wpierw wyrazić nadziei, że „niniejsza publikacja będzie stanowić pomoc w dalszych badaniach fenomenu franciszkańskiego” (s. VII), stwierdzają: „Jesteśmy też przekonani, że w związku ze zbliżającym się osiemsetleciem powstania naszego Zakonu (1209-2009) nie zabraknie w Polsce wspólnych i dobrych inicjatyw na rzecz pogłębienia tożsamości franciszkańskiej” (j.w.).

Podchwytując ową myśl, nie będzie chyba czymś niestosownym wskazać w tym miejscu na celowość i zarazem potrzebę opracowania w owym zakresie czegoś na wzór *Encyklopedii wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy*, któ-

re to dzieło, budzące swym rozmachem podziw i uznanie, a przede wszystkim służące w praktyce z wielkim pożytkiem w badaniach nie tylko historycznych, doczekało się już dwóch wydań. Czy nie czas pomyśleć i o tego rodzaju kompendium dziejów duchowych synów i córek św. Franciszka z Asyżu oraz duchowości franciszkańskiej w odniesieniu do ziem związanych w poszczególnych okresach historycznych z Polską i Kościołem polskim? Nie potrzeba wątpić, że istnieje odpowiednie grono kompetentnych badaczy z różnych dziedzin, władnych podjąć się zarówno trudu autorskiego, jak i wysiłku związanego z pracami redakcyjnymi, których efektem byłoby takie właśnie dzieło encyklopedyczno-słownikowe. Rzeczą oczywistą wydaje się też, że spotka się ono z szerokim zainteresowaniem w rozmaitych kręgach, a co się z tym wiąże – ryzyko finansowe, jakiego podejmie się potencjalny wydawca, postrzegać można jako doprawdy nieznaczące. Cóż zatem stawało dotychczas na przeszkodzie, by przystąpić do przygotowania takiego kompendium? Prostej odpowiedzi na postawione tu pytanie nie ma, zapewne jednak przy tego rodzaju ambitnych, czasochłonnych i – *last but not least* – kosztownych przedsięwzięciach, potrzebny jest z jednej strony operatywny ośrodek inicjatywno-koordynacyjny, z drugiej zaś jakaś szczególna okoliczność czy innego rodzaju motywacja, która sprawi, że wszystkie osoby, których zaangażowania w takie przedsięwzięcie można by oczekiwać, faktycznie okażą gotowość swego uczestnictwa i dobrą wolę na okoliczność doprowadzenia dzieła do zamierzonego celu. Oby zatem właśnie jubileusz osiemsetlecia Zakonu Braci Mniejszych mógł okazać się tego rodzaju pożądanym „katalizatorem”, dzięki któremu ów wartościowy zbiór fundamentalnych publikacji z zakresu franciszkanizmu uwieczniony zostanie postulowanym dziełem o charakterze encyklopedyczno-słownikowym, mogącym czerpać wzory chociażby z włoskiego *Dizionario degli Istituti di Perfezione*.